

Shlomo Avineri **30 VIII 1933–1 XII 2023**

W Jerozolimie, 1 grudnia 2023 roku, zmarł prof. Shlomo Avineri, politolog i filozof, emerytowany profesor nauk politycznych na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie, członek Izraelskiej Akademii Nauk, członek zagraniczny Polskiej Akademii Umiejętności. Na członka zagranicznego Wydziału II Historyczno-Filozoficznego Akademii został wybrany w roku 2013.

Shlomo Avineri urodził się 30 sierpnia 1933 roku w Bielsku jako Jerzy Wiener. W 1939 roku wraz z rodzicami wyemigrował do Izraela. Po latach wspominał: „Dotarłem z moimi rodzicami do Tel Awiwu na kilka miesięcy przed rozpoczęciem II wojny światowej. Reszta mojej szerszej rodziny – troje dziadków, siedmioro rodzeństwa mojej matki i pięcioro moich kuzynów – została w Polsce. Wszyscy zostali zamordowani w Holokauście”. Trzeba koniecznie dodać, że rodzice Shlomo decyzję o emigracji z II Rzeczypospolitej podjęli po antysemitycznych ekscesach w Bielsku, których pięcioletni Jerzy Wiener był w 1938 roku mimowolnym świadkiem.

Shlomo Avineri studiował na Uniwersytecie Hebrajskim i w London School of Economics. W latach 1971–1974 był dyrektorem Instytutu Badawczego Eshkol w Jerozolimie, by w roku 1974 objąć funkcję dziekana Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Hebrajskiego. Był też w latach 1997–2002 dyrektorem Instytutu Studiów Europejskich tego Uniwersytetu. Jako uznany w świecie nauki autorytet wygłaszał gościnne wykłady m.in. na uniwersytetach w Yale, Cornell, University of California, Cardozo School of Law, Australian National University, Oxford, Northwestern University, a także w The Brookings Institution and The Carnegie Endowment for International Peace w Waszyngtonie, The Institute for World Economy and International Relations (IMEMO) w Moskwie, w Collegium Budapest i Central European University w Budapeszcie, Fellow Centrum für Angewandte Politikforschung w Monachium.

Obszarem zainteresowań naukowych Shlomo Avineri była przede wszystkim filozofia społeczna i polityczna Georga Wilhelma Friedricha Hegla i Karola Marksa, a także historia syjonizmu. Wśród licznych książek tłumaczonych na wiele języków za najważniejsze uznaje się: *The Social and Political Thought of Karl Marx* (Cambridge, 1968); *Hegel's Theory of the Modern State* (Cambridge, 1972); *The Making of Modern Zionism* (New York, 1981); *Moses Hess: Prophet of Communism and Zionism* (New York, 1985); *Arlosoroff: A Political Biography* (New York, 1990); *Theodor Herzl and the Foundation of the Jewish State* (2013). Prof. Avineri był też redaktorem naukowym wielu prac zbiorowych m.in.: *Israel and the Palestinians* (New York, 1971); *Mar Socialism* (New York, 1973); *Communitarianism and Individualism* (Oxford, 1992) i członkiem redakcji „The Jewish Review of Books”. Książki profesora Avineri przetłumaczone zostały na wiele języków, w tym jego *Hegla teoria nowoczesnego państwa* (Warszawa, 2009) na język polski. Swoje teksty Shlomo Avineri często publikował w „The New York Review of Books” i w „Dissent, Foreign Affairs”, a komentarze polityczne w „Haaretz” i „The New York Times”.

Prof. Avineri nie należał do uczonych gabinetowych. Był jednym z najbardziej rozpoznawalnych żydowskich intelektualistów zaangażowanych w trudny dialog arabsko-izraelski. Jako dyrektor generalny izraelskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych w latach 1975–1977, w pierwszym rządzie Icchaka Rabina, prowadził negocjacje z Organizacją Wyzwolenia Palestyny (PLO), za co naraził się na agresywną krytykę ze strony partii Likud. Realizował wówczas linię rządu Rabina opartą na tzw. Opcji Jordańskiej, wielokrotnie uczestnicząc w spotkaniach z królem Jordanii Husseinem. W roku 1979 był członkiem wspólnej egipsko-izraelskiej komisji, która doprowadziła do podpisania Porozumienia w sprawie Kultury i Nauki między obydwojma krajami. Przewodniczył delegacji Izraela do Rady Wykonawczej UNESCO. W ówczesnej publicystyce i przygotowanych dla rządu Rabina memorandumach próbował odczytać konflikt izraelsko-palestyński w szerszej niż dominujące w izraelskim dyskursie tradycyjne ideologiczne podejście o bezpieczeństwie państwa. Problem palestyński widział jako konflikt dwóch ruchów narodowych, dla rozwiązania którego konieczny jest dialog. Filozofia promowana przez Shlomo Avineri towarzyszyła polityce drugiego rządu Rabina i doprowadziła do historycznego porozumienia w roku 1993 z Organizacją Wyzwolenia Palestyny w Oslo otwierającemu drogę do powstania Autonomii Palestyńskiej. Nie przypadkiem więc w roku 1996 Shlomo Avineri został – wśród innych prestiżowych wyróżnień – laureatem Izraelskiej Nagrody Państwowej (Israel Prize), z czego był szczególnie dumny.

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku prof. Avineri brał również aktywny udział w międzynarodowej debacie na

temat przyczyn rozpadu Związku Radzieckiego. Angażował się wówczas we wspieranie odradzającej się demokracji w krajach tzw. Bloku Wschodniego. W latach 1990–1992 był członkiem grupy zagranicznych obserwatorów pod auspicjami Narodowego Instytutu Demokratycznego podczas pierwszych wolnych wyborów parlamentarnych na Węgrzech, w Czechosłowacji, Estonii i Chorwacji.

Szczególne więzi łączyły go po upadku komunizmu z pierwszą ojczyzną. W roku 2016 w głośnym artykule *Quo vadis Polonia*, przedrukowanym 4 września tego roku przez „Rzeczpospolitą”, napisał: „Odwiedziłem Polskę wielokrotnie i dobrze wyczuwam na każdym kroku, iż nie ma tam już Żydów. Moje książki i artykuły zostały przełożone na język polski, wykladałem na Uniwersytecie Warszawskim, na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i w Międzynarodowym Centrum Kultury w tym przepięknym mieście”.

Z krakowskim Centrum był związany przez nieomal trzydzieści ostatnich lat. Po raz pierwszy pojawił się w lipcu 1995 roku w naszej szkole letniej z wykładem gościnnym dla uczestników Democracy & Diversity Graduate Summer Institute na temat wpływu Europy Środkowo-Wschodniej na życie polityczne i społeczne we współczesnym Izraelu. Towarzyszyłem mu wówczas w poruszającej podróży do jego Bielska, gdzie szukał rodzinnych śladów i przywoływał na żydowskim cmentarzu pamięć dziadków Abrahama (Adolfa) Wienera i Aharona (Arnolda) Gronera oraz babci Lei (Eleonory) Groner, sześciu siostr matki, jej młodszego brata i pięciorga kuzynów i kuzynek zamordowanych przez Niemców.

W drodze powrotnej odwiedziliśmy jeszcze Maków Podhalański, wpędzając komendanta tamtejszego posterunku policji przy ulicy Kolejowej w konsternację. Funkcjonariusze policji nie wiedzieli bowiem, że ich komenda zajmuje całą kamienicę należącą przed wojną do jednego z dziadków Shlomo Avineri.

W kolejnych latach prof. Avineri powtarzał gościnne lipcowe wykłady w szkole letniej Międzynarodowego Centrum Kultury prowadzonej wspólnie z New School University z Nowego Jorku, a w lipcu 2003 roku był wykładowcą naszego kursu letniego „Galicia – the Common Memory” na temat społeczności żydowskiej w Galicji i środkowoeuropejskich kontekstów w kulturze izraelskiej, towarzysząc nam w wyjeździe do Lwowa. Uczestniczył też później w naszych konferencjach i jubileuszach. Z dumą podkreślał w roku 2016: „Ostatnio zaszczycono mnie wyborem, jako zagranicznego członka do Polskiej Akademii Umiejętności. Chociaż dzisiaj moja znajomość języka polskiego jest nader skromna, to wszak polska historia, kultura i jej zapachy nie są mi obce”.

Jacek Purchla